

Zlaté ručičky nechtějí pracovat

Jaromír Coufalík

Snad pro každého je obvyklé, že se ráno umyje v tekoucí vodě, obleče a obuje se, sní ke snídani pečivo či jogurt a pak během dne třeba jede autem, povozí malé dítě v kočárku, zajde do obchodu pro nákup, večer se podívá na televizi a tak dále. Při všech těchto činnostech používá řadu věcí, které musel někdo vyrobit, a služeb, které někdo poskytuje. Vždyť už jen sám dům nebo byt a jeho vybavení je výsledkem práce lidí mnoha profesí. Než ho někdo mohl začít obývat, zpravidla tam pracovali například zedníci, tesaři, pokrývači, instalatéři, topenáři, elektrikáři, podlaháři, malíři pokojů, podíleli se na tom truhláři, sklenáři, zámečníci a další řemeslníci. A teď si zkuste představit ty potíže, když zjistíte, že opravář vám může přijít opravit chladničku až za měsíc, švadlena nebo krejčí vám opraví, upraví nebo ušije kalhoty až v dalším čtvrtletí a zedníka seženete až v příštím roce.

V ještě horší situaci ovšem mohou být šéfové stavebních nebo strojírenských firem nebo třeba pekáren, kterým by jiné podniky rády zadaly velmi výhodné zakázky, ale oni je musí odmítat, protože vědí, že by je v požadované kvalitě, množství a termínech nemohli splnit.

Zdají se vám takové představy jen smyšlené? Bohužel se stále více ukazuje, že příliš přehnané nejsou. Jeden generální ředitel strojírenského podniku mi řekl, že v současné době není problém získat pro podnik výhodné zakázky, ale na druhé straně je velký problém sehnat vyučené pracovníky, kteří by byli schopní zakázky splnit. Jak je to možné?

Ve všech podnicích se postupem času pracovníci kvůli jejich stárnutí obměňují. Starší odcházejí do důchodu a na jejich místa nastupují obvykle absolventi odborných škol. Počty mladých absolventů učilišť, kteří mají nahradit odcházející kvalifikované dělníky a řemeslníky, však u nás stále klesají, takže nestačí nahrazovat ty odcházející starší. Kromě toho ovšem dochází i k zakládání zcela nových a velkých podniků takřkajíc na zelené louce jako třeba TPCA v Kolíně nebo KIA v Nošovicích a takové podniky potřebují přijmout v poměrně krátké době značné počty nových pracovníků. O příznivém vlivu takových případů na zaměstnanost se obvykle nepochybuje, ale o tom, zda vůbec bude možné nové pracovníky získat, se příliš nemluví. Stále se prohlubující nedostatek kvalifikovaných dělníků a řemeslníků má několik příčin.

První příčinou je, že absolventi středních škol, mezi které patří i absolventi učilišť, patří v současné době ke slabým populačním ročníkům. V dobách, kdy se narodili, se u nás rodilo méně dětí. Proto dnes přichází do středních škol méně absolventů základní školy a proto jich také ze středních škol méně vychází. Ostatně se zprávami o tom, že se někde některé střední školy sloučily kvůli menším počtům žáků, lze slyšet docela často. I když se v poslední době počty narozených dětí opět začaly zvyšovat, důsledky tohoto dobrého vývoje se zatím projevují spíše v porodnicích, zatímco ve středních školách se projevují teprve asi až za patnáct let.

Počty žáků vstupujících do středních škol však neklesají u všech těchto škol stejně. Jak je známo, máme u nás tři druhy středních škol: gymnázia, střední odborné školy (to jsou například průmyslovky nebo obchodní akademie) a střední odborná učiliště. Na prvních dvou druzích škol se vzdělávání končí maturitou, na učilištích se skládá závěrečná učňovská zkouška. Žáci, kteří končí základní školu, a především pak jejich rodiče většinou chtějí, aby jejich děti získaly maturitu. Zájem o vzdělávání na středních školách se tak soustřeďuje na gymnázia a střední odborné školy, kam se dnes hlásí nejvyšší podíl absolventů základní školy

a kde se úbytek počtu dětí nijak výrazně neprojevuje. Naopak zájem o vyučení již řadu let klesá. Na učilištích tak počty žáků ubývají nejen kvůli menšímu počtu absolventů základní školy, ale i kvůli klesajícímu zájmu o vyučení. Proč však vlastně zájem o vyučení klesá?

To má své širší důvody. V souvislosti s vývojem hospodářství a velkými změnami, k nimž v hospodářství došlo, se výrazně zvýšila prestiž některých do té doby podceňovaných oborů a profesí. Za příklad mohou posloužit manažeři, pracovníci bank, právníci, obchodníci, účetní nebo pracovníci výpočetní techniky. Nejen že se zvýšila jejich prestiž ve společnosti, ale také se výrazně zvýšily jejich platy. Proto se zvýšil zájem mladých lidí pracovat v bance, v obchodním podniku nebo být třeba účetním, takže se více hlásili a hlásí na školy, které pro tyto činnosti připravují. Je to vidět třeba na velkém zájmu o obchodní akademie.

Druhou stránkou takového vývoje byl ovšem pokles prestiže řemeslných profesí či vůbec profesí kde se „pracuje rukama“ nebo profesí, kde se „nepracuje v kanceláři“ a s tím související i pomalejší zvyšování mezd u těchto profesí. To se pak odrazilo v malém zájmu o vyučení u mladých lidí a jejich rodičů. Kromě toho docházelo a i nadále dochází k tomu, že vyučený obráběč kovů nebo absolvent strojírenské průmyslovky po ukončení školy raději začne pracovat jako dealer polévek v prášku než jako kvalifikovaný technik.

Protože absolventů učilišť je zejména v případě řemeslných oborů stále méně, na trhu práce jim chybí stále víc. Na úřady práce se obrací stále víc podniků se žádostí o takové pracovníky, ale ony nemohou jejich poptávku uspokojit, protože mladí řemeslníci jsou stále vzácnější. Řada podniků už začala na místech dělníků a řemeslníků zaměstnávat cizince, jejichž počty se rychle zvyšují. Zaměstnávání cizinců zajisté může v řadě případů podnikům pomoci, avšak má i své negativní stránky, například vyšší fluktuaci, problémy vyplývající z neznalosti češtiny a někdy i odlišných kulturních návyků. Z dlouhodobějšího hlediska nelze náhradu českých pracovníků cizinci považovat za vhodné řešení.

Za důležitou příčinu malého zájmu mladých lidí o vyučení považují i slabé sepětí učilišť s podniky. Když se mladí lidé vzdělávají na učilišti, mají oproti jiným druhům středních škol mnohem více praktické výuky. To je pochopitelné, protože oni se musí naučit základy svého oboru nejen teoreticky, ale na rozdíl od jiných středních škol i prakticky. O vyzdění rovné přičky nebo o připojení radiátoru nestačí jen umět mluvit, ale je potřeba to i udělat. Proto zhruba třetinu celkového vyučovacího času zaujímá na učilištích odborný výcvik.

Praktická výuka budoucích kvalifikovaných dělníků nebo řemeslníků probíhá na našich učilištích většinou v odborných učebnách školy nebo ve školních dílnách, zatímco jen v menší míře v podnicích. V zahraničí je tomu většinou obráceně, což má řadu výhod. Budoucí absolventi tak totiž mají možnost poznat své povolání lépe. Třeba pokrývači lépe poznají své řemeslo přímo na stavbě, než na jedné cvičné střeše v učilišti, pokud ji vůbec škola má. Další důležitou předností je, že podniky, v nichž mladí lidé absolvují praktickou výuku, je poznávají a mohou si mezi nimi předem vybírat své budoucí zaměstnance. Ti vzdělávání si zase dovedou představit, do jakého zaměstnání by nastoupili.

U nás učiliště s podniky svého oboru sice spolupracují, avšak zaměstnavatelé nejsou za vzdělávání v učilištích spoluodpovědní jako je tomu v řadě zemí. Proto zaměstnavatelé ani výrazněji neusilují o ovlivnění rozhodování absolventů základních škol a jejich rodičů, aby se do učilišť hlásilo víc uchazečů. Dokonce kritizují učiliště, že nemají víc žáků, jako by za to učiliště mohla. V lepší situaci jsou podniky, které mají vlastní učiliště, jako třeba Škoda Auto v Mladé Boleslavi. Vynakládají sice na vzdělávání ve svém učilišti vlastní finanční

prostředky, ale za to nemají problémy, na které naráží jiné podniky. Mít vlastní učiliště sice nemůže každý podnik, zejména malý, ale pokud by zaměstnavatelé byli za vzdělávání v učilištích spoluodpovědní, vzdělávalo by se v učilištích zřejmě víc mladých lidí, než je tomu dosud.

V příštích letech lze očekávat další prohlubování zmíněných problémů, protože počty vzdělávaných mladých lidí v učilištích se stále snižují a kromě diskusí není zatím na obzoru zásadnější řešení. Nepřipravuje se ani ve školství, ani na straně zaměstnavatelů. Pomohou k tomu zákonitosti trhu (čeho je málo, to je drahé) tím, že řemeslníci budou v budoucnosti lépe placení než třeba úředníci? Těžko říci. V každém případě se raději připravme na to, že v blízké budoucnosti budou čeští řemeslníci stále vzácnější.

Jaromír Coufalík